

ماهنامه علمی تخصصی پایا شهر

ISSN ۲۹۸۰-۷۷۸۶

زمان چاپ: ۱۴۰۳/۰۲/۲۵

شماره مجوز مجله: ۸۰۴۰۰

مطالعه تأثیر هنر و گرافیک محیطی در طراحی شهری

الین حسن زاده^۱، سعیده آئینی^۲، زهرا صادقی آذر^۳

۱- کارشناسی ارشد نقاشی، دانشگاه هنر تهران، ایران. مدرس گروه دانشگاه محقق اردبیلی

۲- کارشناسی ارشد نقاشی، دانشگاه هنر تهران، ایران. مدرس گروه هنر دانشگاه سوره

۳- کارشناسی ارشد پژوهش هنر، دانشگاه آزاد اسلامی تهران مرکزی، ایران. مدرس دانشگاه فنی و حرفه‌ای

Z.sadeghi.painter@gmail.com

چکیده

طراحی شهری که با هنر گره خورده باشد، نه تنها به ایجاد محیط‌های زیبا و کاربردی کمک می‌کند بلکه به تقویت و بهبود جنبه‌های اجتماعی، فرهنگی، اقتصادی و روانی جامعه می‌پردازد. این دیدگاه امکان می‌دهد که شهرها به عنوان مکان‌هایی برای زندگی، کار، تفریح و همچنین تجربه و اکتشاف تبدیل شوند. هدف از این پژوهش شناخت ویژگی‌های هنری به کار رفته در طراحی شهری و تأثیر آن بر دیدگاه مخاطب است. فرض بر این است که ادغام هنر در طراحی شهری نه تنها به ایجاد فضاهای زیبا و دلپذیر می‌انجامد، بلکه به تقویت بنیادهای اجتماعی، فرهنگی و اقتصادی شهرها نیز کمک می‌کند. روش تحقیق در این مقاله به صورت توصیفی است و گردآوری اطلاعات به صورت کتابخانه‌ای انجام گرفته است. نگارندگان با توجه به یافته‌های پژوهش به نتیجه می‌رسند که این رویکرد به ایجاد محیط‌هایی کمک می‌کند که برای زندگی مناسب هستند و می‌تواند به مکان‌هایی برای تعامل، یادگیری و خلاقیت تبدیل شود. تلفیق هنر در طراحی شهری به ارتقاء جنبه‌های زیباشناختی کمک می‌کند. این رویکرد می‌تواند تأثیرات عمیق و ماندگاری بر توسعه پایدار شهری و کیفیت زندگی شهروندان داشته باشد. طراحی شهری بر مبنای هنر فراتر از جنبه‌های کاربردی شهرسازی، به زیبایی‌شناسی، احساسات و تجربیات فردی افراد در فضاهای شهری توجه می‌کند. لذا پژوهش حاضر به بررسی تأثیر هنر و گرافیک محیطی در طراحی شهری پرداخته است.

کلمات کلیدی: طراحی شهری، هنر، گرافیک محیطی

مقدمه

در دهه‌های اخیر، با توجه به چالش‌هایی نظیر تغییرات اقلیمی، افزایش جمعیت شهری و نیاز به منابع پایدار، تمرکز طراحی شهری بر اصول توسعه پایدار تشدید شده است (فیلپس و همکاران، ۲۰۲۴: ۳۳). طراحان شهری برای ایجاد فضاهایی که هم زیبایی و هم کارایی دارند، به نوآوری‌هایی در مدیریت فضای شهری و تکنولوژی متکی هستند. به عنوان مثال، استفاده از داده‌های بزرگ و هوش مصنوعی برای بهینه‌سازی حمل و نقل و کاهش ترافیک، طراحی محله‌هایی که خودکفا هستند و نیازهای اساسی ساکنان را بدون نیاز به حمل و نقل طولانی مدت برآورده می‌کنند، و توجه به فضاهای سبز شهری که به بهبود کیفیت هوا و ایجاد فضایی برای تفریح و استراحت کمک می‌کند، از جمله این رویکردها هستند (آندرس، ۲۰۲۰: ۸۶). این تغییرات و نوآوری‌ها نه تنها به بهبود زیرساخت‌های فیزیکی و محیطی کمک می‌کنند، بلکه به تقویت اجتماعی و فرهنگی

ماهنامه علمی تخصصی پایا شهر

ISSN ۲۹۸۰-۷۷۸۶

درون شهرها نیز منجر می‌شوند. طراحی شهری که مشارکت جوامع محلی را در نظر می‌گیرد، می‌تواند به افزایش هویت محلی و تعلق خاطر شهروندان به محیط زندگی‌شان کمک کند. به این ترتیب، طراحی شهری مدرن نه تنها در پی ایجاد فضاهای کاربردی است، بلکه به دنبال بهبود کلی شرایط زندگی در شهرها است، که این خود باعث پیشرفت و توسعه پایدار شهری در سراسر جهان شده است (مونستر و همکاران، ۲۰۱۷: ۸۳).

طراحی شهری از دیدگاه هنری، نه تنها به عنوان فرایندی تکنیکی و کاربردی بلکه به عنوان بیانی از زیبایی‌شناسی و فرهنگ محسوب می‌شود. در این رویکرد، فضاهای شهری به عنوان پالتی برای خلاقیت و نوآوری در نظر گرفته می‌شوند که می‌توانند تجربیات زیباشناختی غنی و معناداری را برای ساکنان و بازدیدکنندگان فراهم آورند (هایس و همکاران، ۲۰۲۱: ۵۹). از دیدگاه هنری، طراحی شهری باید تعادل بین زیبایی‌شناسی و کارکرد را حفظ کند. این به معنای طراحی فضاهای عمومی است که نه تنها عملکردی مانند تسهیل حمل و نقل و فراهم کردن امنیت را دارند، بلکه باید دارای جذابیت بصری باشند و بتوانند حس تعلق و زیبایی‌شناسی را تقویت کنند (یونگ و همکاران، ۲۰۲۳: ۴۷). این امر از طریق استفاده از المان‌های طراحی خلاقانه مانند مجسمه‌ها، نورپردازی، کفپوش‌ها و طراحی منظر انجام می‌پذیرد. طراحی شهری هنری تلاش می‌کند فضاهایی خلق کند که دعوت‌کننده و الهام‌بخش باشند (شانون، ۲۰۱۹: ۵۸). این فضاها می‌توانند به عنوان محل‌هایی برای برگزاری رویدادهای فرهنگی، نمایشگاه‌های هنری و فستیوال‌ها عمل کنند. فضای شهری به خوبی طراحی شده می‌تواند به ترویج تعاملات اجتماعی و پرورش حس جامعه کمک کند. طراحی شهری از منظر هنری به حفظ و برجسته‌سازی میراث فرهنگی و تاریخی اهمیت می‌دهد (فیدلیسزینا، ۲۰۲۳: ۶۲). این شامل بازسازی و نوسازی دقیق فضاهای تاریخی و تلفیق آنها با طراحی‌های مدرن برای ایجاد فضاهایی است که هم احترام به گذشته و هم نگرشی به آینده را نشان می‌دهند. طراحی شهری می‌تواند فرهنگ و هویت یک جامعه را منعکس کند. از طریق طراحی میدان‌ها، پارک‌ها و سایر فضاهای عمومی، می‌توان تصویری از ارزش‌ها، تاریخ و جنبه‌های فرهنگی مردم آن منطقه را به نمایش گذاشت. این امر به ویژه در شهرهایی که میزبان تنوع فرهنگی گسترده‌ای هستند، اهمیت می‌یابد. در نظر گرفتن طراحی شهری به عنوان یک شکل هنری، فراتر از ایجاد فضاهای کاربردی است؛ این رویکرد در پی ایجاد فضاهایی است که نه تنها در خدمت نیازهای روزمره هستند، بلکه تجربه زندگی شهری را غنی‌تر و معنادارتر می‌کنند. لذا پژوهش حاضر به بررسی تأثیر هنر و گرافیک محیطی در طراحی شهری می‌پردازد.

تحولات شهری

با پیشرفت تکنولوژی و تغییرات اجتماعی-اقتصادی، طراحی شهری وارد عرصه‌های جدیدی شده است که بر پایداری، انعطاف‌پذیری و شمولیت تأکید دارد. در این راستا، چند مفهوم کلیدی وجود دارد که در تحولات اخیر طراحی شهری مطرح شده‌اند. در دهه اخیر، مفهوم شهر هوشمند به عنوان یک راهبرد کلیدی در آن ظهور کرده است (یونگ و همکاران، ۲۰۲۳: ۵۲). شهرهای هوشمند با استفاده از تکنولوژی‌های پیشرفته مانند اینترنت اشیا، هوش مصنوعی و تحلیل داده‌ها، تلاش می‌کنند تا خدمات شهری را بهینه‌سازی کرده و مدیریت منابع را کارآمدتر سازند. این شهرها می‌توانند به طور خودکار ترافیک را کنترل کرده، مصرف انرژی را کاهش دهند و سلامت عمومی را تقویت کنند. با افزایش تغییرات اقلیمی و بلایای طبیعی تاب‌آوری شهری به یکی از اهداف اصلی در حیطه طراحی تبدیل شده است (ژویو و همکاران، ۲۰۲۳: ۴۸). طراحی شهری که تاب‌آور باشد به دنبال کاهش آسیب‌پذیری شهر در برابر حوادث و افزایش قابلیت‌های شهر برای بازیابی پس از بحران‌ها باشد شامل ایجاد ساختارهای مقاوم، سیستم‌های سبز و زیرساخت‌های انعطاف‌پذیر است. طراحان این حوزه به طور فزاینده‌ای توجه دارند که فضاهای شهری باید شمولیت داشته باشند و به نیازهای اقشار مختلف جامعه پاسخ دهند. این شامل طراحی فضاهای عمومی که برای همه قابل دسترس باشند، از جمله کودکان، سالمندان و افراد دارای معلولیت، همچنین، تقویت فضاهایی که فرصت‌های اقتصادی ایجاد می‌کنند و تقویت ارتباطات جامعه‌ای می‌شود. مفهوم حمل و نقل پایدار به یک بخش مهم در طراحی شهری تبدیل شده است (نوقتون، ۲۰۲۲: ۵۸).

ماهنامه علمی تخصصی پایا شهر

ISSN ۲۹۸۰-۷۷۸۶

طراحی شهری نقش حیاتی در توسعه شهرها ایفا می‌کند، زیرا تأثیر مستقیمی بر کیفیت زندگی شهروندان، اقتصاد شهری، محیط زیست، و فرهنگ جامعه دارد و اگر به خوبی انجام شود، می‌تواند کیفیت زندگی را از طریق ایجاد فضاهای عمومی جذاب و کاربردی، تسهیل دسترسی به خدمات و امکانات، و کاهش زمان سفر و ترافیک بهبود بخشد. فضاهای سبز شهری، مانند پارک‌ها و بوستان‌ها، علاوه بر فراهم کردن مکانی برای تفریح و ورزش، به عنوان ریه‌های شهر عمل کرده و به کاهش آلودگی کمک می‌کنند (یونگ و همکاران، ۲۰۲۳: ۴۱).

این فضاها به طور همزمان می‌توانند کاربردهای تجاری، اجتماعی، و فرهنگی را پشتیبانی کنند. این رویکردها و پروژه‌های نوآورانه نشان‌دهنده گسترش دامنه طراحی شهری هنری هستند که نه تنها به دنبال زیباسازی فضاهای شهری هستند، بلکه می‌خواهند این فضاها را به صورتی کارآمد، پایدار و دعوت‌کننده برای تمام شهروندان تبدیل کنند. این تغییرات به سمت ایجاد شهرهایی می‌رود که در آنها هنر و تکنولوژی به موازات یکدیگر برای بهبود کیفیت زندگی و تقویت ارتباطات اجتماعی کار می‌کنند (شانون، ۲۰۱۹: ۷۱).

رشد اقتصادی

یکی از مواردی که به طراحی شهری می‌تواند مربوط باشد اقتصاد است. روند بهینه طراحی در فضای شهر می‌تواند رشد اقتصادی را تحریک کند. از آن جمله طراحی بهینه و درست موجب بهبود یافتن در زیرساخت‌های شهری و در نتیجه افزایش دسترسی به حمل و نقل عمومی می‌شود که می‌تواند با ایجاد راحتی در روند رفت و آمد افراد جامعه موجب جذب و تسهیل در سرمایه‌گذاری‌ها گردد. این امر باعث به وجود آمدن شغل‌های جدید در جامعه و فعالیت‌های تجاری گسترده می‌شود. علاوه بر این، طراحی شهری می‌تواند به جذب گردشگران کمک کند که این نیز منجر به افزایش درآمد و شکوفایی اقتصادی می‌شود. در هر شهر فاکتورهای متفاوتی وجود دارد که سبب جذب و ماندگاری گردشگر می‌شود. از جمله خوانایی ساخت و سازه‌ها، نوع و دسترسی امکانات و خدمات، راحتی و آسایش، جذابیت بصری شهر و غیره. نمادها و سمبل‌های بصری نقش مهمی در جاذبه‌های گردشگری شهری دارند (حسنی اصفهانی، ۱۳۸۸: ۳۹).

هنر در طراحی شهری می‌تواند به عنوان محرکی برای نوآوری و رشد اقتصادی عمل کند (فیدلیسزینا، ۲۰۲۳: ۶۹). فضاهای عمومی جذاب و هنری، توانایی جذب گردشگران و سرمایه‌گذاران را دارند و می‌توانند به تقویت تجارت محلی و ایجاد فرصت‌های شغلی جدید کمک کنند. علاوه بر این، این فضاها می‌توانند به عنوان بستری برای رویدادهای فرهنگی و هنری عمل کنند که این نیز به نوبه خود، به تقویت پویایی‌های اقتصادی شهری کمک می‌کند. هنر می‌تواند در شکل‌گیری تصویری جذاب و منحصر به فرد از یک شهر نقش داشته باشد که این تصویر در عرصه جهانی قابل توجه است (نوقتون، ۲۰۲۲: ۵۸).

زیبایی‌شناسی

نیاز انسان به زیبایی یکی از اصلی‌ترین نیازها است، همان طور که مازلو نیز در طبقه‌بندی سلسله مراتبی نیازهای انسان، نیاز به زیبایی را به عنوان یکی از نیازهای متعالی و برتر انسان شمرده است. البته که از اهداف اصلی هنر محیطی و گرافیک شهری نیز خلق مفاهیم و آثاری است که در درجه نخست زیبایی را برای انسان به ارمغان آورد. عناصر زیبایی‌شناسی در محیط‌های اجتماعی می‌توانند نقش اجتماعی مستقیم یا نمادین داشته باشد و انسان را در تاریخ شهرش جاودانه سازد. ایجاد عناصر و المان‌هایی که انسان را به گذشته خود و تاریخ پیوند می‌دهد و در ایجاد هویت جمعی نقش مهمی را بازی می‌کند و حس وابستگی به یکدیگر را در سطح جامعه ایجاد می‌کند (میهوت و دیگران، ۱۳۹۶).

درک زیبایی‌شناسی از محیط شهری اساساً بصری و وابسته به زیبایی است. با این وجود تجربه محیط‌های شهری تمام حواس ما را در بر می‌گیرد. در بعضی شرایط بویایی، بساوی و شنوایی می‌توانند مهم‌تر از بینایی باشند. همان طور که عقاید زیبایی‌شناسی از

ماهنامه علمی تخصصی پایا شهر

ISSN ۲۹۸۰-۷۷۸۶

لحاظ اجتماعی و فرهنگی ساخته می‌شوند پس زیبایی باید حداقل در بخش بیشتری از ذهن مشاهده کننده قرار بگیرد. تشخیص این موضوع مهم است که سلیقه و ذوق کلی محیط‌های ویژه گسترده تر از ملاک و معیار زیبایی است (متولی، ۱۳۹۸: ۱۲۸).

در زیبا سازی شهر همواره در بین کارشناسان مسائل شهری از دو بعد کارکردی و بصری مورد مطالعه قرار می‌گیرد. "بعد کارکردی" به جنبه های عملکردی عناصر محیط و "بعد بصری" نیز به مقوله رنگ، فرم و ترکیب فضا و محیط می‌پردازد. وقتی صحبت از زیباسازی بصری شهر می‌کنیم در واقع به دونکته اشاره کرده‌ایم: یکی ایجاد زیبایی و دیگری حذف و رفع تمام عواملی که موجب بد منظر شدن و نازیبایی شهر می‌شود (طیبیان، ۱۳۹۱: ۸۸). در عرصه طراحی شهری هنری، چند روند نوآورانه و مفاهیم جدیدی در حال ظهور هستند که تأثیر قابل توجهی بر نحوه تعامل افراد با فضای شهری دارند. این روندها به شکل‌گیری محیط‌های شهری کمک می‌کنند و با پاسخ دادن به نیازهای فیزیکی ساکنان موجب فراهم آوردن تجربیات زیباشناختی در بین شهروندان و تعاملات عاطفی غنی‌تری بین آنان می‌شود.

به کارگیری هنر در شهر به فضاها جلوه زیباشناختی می‌بخشد و سبب افزایش تعاملات اجتماعی، تقویت هویت فرهنگی و ارتقاء پایداری محیطی می‌شود. هنر در طراحی شهری عناصری مانند مجسمه‌ها، نقاشی‌های دیواری و نورپردازی‌های هنری را در فضاهای عمومی ادغام می‌کند که می‌تواند به زیباسازی محیط‌های شهری کمک کرده و تجربه‌های بصری غنی و متنوعی ارائه دهد (نوقتون، ۲۰۲۲: ۶۰). این زیبایی‌شناختی نه تنها موجب رضایت بصری می‌شود، بلکه می‌تواند احساس غرور و مالکیت را در بین شهروندان تقویت کند.

نورپردازی شهری نه تنها از نظر عملکردی مهم است بلکه به عنوان بخشی از هنر شهری نیز کاربرد دارد. طراحی‌های نورپردازی خلاقانه می‌توانند فضاهای شهری را متحول کنند و تجربیات شبانه‌ای زیبا و ایمن را فراهم آورند. پروژه‌های نورپردازی می‌توانند به تقویت جذابیت بصری و دعوت شهروندان به فضاهای عمومی در طول شب کمک کنند. این تحولات نشان‌دهنده تغییر نگرش در طراحی شهری است، که در آن هنر نقش مهمی در تعریف تجربه‌های شهری و ارتقای کیفیت فضای شهری دارد. هنر در طراحی شهری نه تنها به زیباسازی محیط کمک می‌کند، بلکه به تقویت تعامل، فرهنگ و آگاهی محیطی در بین شهروندان نیز می‌پردازد (نوقتون، ۲۰۲۲: ۶۰).

استفاده از تکنولوژی‌های دیجیتال در طراحی شهری به طور فزاینده‌ای محبوب شده است. هنر دیجیتال می‌تواند به شکل پروجکشن‌های نوری بر روی ساختمان‌ها و سایر سطوح شهری، نمایش‌های مولتی‌مدیا و واقعیت افزوده برای غنی‌سازی تجربیات فضای شهری به کار رود. این نوع هنر فضاها را زیبا می‌کند و می‌تواند اطلاعات مفیدی را نیز در اختیار عابرین قرار دهد بطوری که بتواند بیننده را به شکل فعال در فرایند هنری شرکت دهد. پایداری در طراحی شهری دیگر تنها به مسائل اکولوژیکی محدود نمی‌شود و شامل ابعاد زیباشناختی نیز می‌شود. شهرهایی که به سرمایه‌گذاری در هنر شهری اهمیت می‌دهند، می‌توانند به عنوان مراکزی برای خلاقیت و فرهنگ شناخته شوند، که این خود باعث جذب بین‌المللی و تقویت دیپلماسی شهری می‌شود. تلفیق هنر در طراحی شهری نه تنها به ارتقاء جنبه‌های زیباشناختی کمک می‌کند، بلکه به عنوان عاملی مهم در تعزیر ساختار اجتماعی، اقتصادی، و فرهنگی شهرها عمل می‌کند. این رویکرد می‌تواند تأثیرات عمیق و ماندگاری بر توسعه پایدار شهری و کیفیت زندگی شهروندان داشته باشد (فیدلیسزینا، ۲۰۲۳: ۶۵).

بهبود کیفیت محیط زیست

در طراحی گرافیک محیطی هنرمند تنها به بازگو کردن روایت، تصویر و ابلاغ پیام بسنده نمی‌کند، بلکه تلاش می‌کند با به خدمت گرفتن قابلیت‌های تجسمی در برگیرنده اثر (مکان و زمان) فضایی تازه ایجاد کند که مخاطب در مقابل آن صرفاً نقشی منفعل نداشته باشد و با مخاطب خود به لحاظ بصری و مفهومی ارتباطی فعال برقرار کند (کفشچیان و مظفری خواه، ۱۳۹۱: ۸۸).

ماهنامه علمی تخصصی پایا شهر

ISSN ۲۹۸۰-۷۷۸۶

در واقع هنرمند اثر تلاش می‌کند با به خدمت گرفتن امکانات تجسمی بر مخاطب اثر از جنبه‌های مختلف تأثیر گذاشته و او را به درک مفاهیم مختلف سوق دهد. بر فرض مثال می‌تواند با به کارگیری عناصر مختلف بصری شهروند را به توجه هرچه بیشتر به محیط زیست سوق داده و نیز با ایجاد عواملی گرافیکی در بهبود کیفیت محیط زیست تأثیرگذار باشد. برای دستیابی به حداکثر تأثیرگذاری در ارتقای کیفیت محیط زیست، همکاری طراحان گرافیک محیطی با متخصصان و فعالان محیط زیست ضروری است. با در نظر گرفتن دانش و تخصص این افراد در زمینه چالش‌های زیست‌محیطی و راهکارهای موجود، می‌توان پیام‌های گرافیکی را به شکلی دقیق، تأثیرگذار و همسو با اهداف کلان حفاظت از محیط زیست طراحی و اجرا کرد. بنابراین از عوامل عملکردی گرافیک محیطی در طراحی شهری می‌توان به بهبود کیفیت محیط زیست اشاره کرد.

طراحی شهری از منظر هنری در حال توسعه است و به شکل‌گیری تعاریف جدیدی از فضاهای عمومی کمک می‌کند. این توسعه به‌واسطه ادغام عمیق‌تر فناوری‌های نوین، رویکردهای پایدار، و مشارکت جامعه‌محور در ایجاد زمینه‌های هنری متفاوت و تأثیرگذار است. یکی از تحولات جدید در طراحی شهری، تمرکز بر هنر اکولوژیکی است که نه تنها بر زیبایی‌شناسی تأکید دارد بلکه بر پایداری محیطی نیز متمرکز است (فیلپس و همکاران، ۲۰۲۴: ۳۲). این شامل پروژه‌هایی است که در آن‌ها المان‌های طبیعی مانند آب، گیاهان و خاک به شکل هنری به کار گرفته می‌شوند تا به بهبود کیفیت هوا، کاهش آلودگی و ایجاد فضایی آرامش‌بخش کمک کنند. این پروژه‌ها معمولاً به صورت همکاری‌های متقابل بین هنرمندان، معماران، و متخصصین محیط زیست اجرا می‌شوند.

از دیگر قابلیت‌های طراحی گرافیک محیطی، ترویج وسایل نقلیه کم‌کربن، توسعه زیرساخت‌های دوچرخه‌سواری، پیاده‌روی و استفاده از حمل و نقل عمومی با تأکید بیشتر بر زیبا سازی این موارد به منظور کاهش اتکا به خودروهای شخصی و کاهش آلودگی هوا است. اتوبوس‌های شهری و نیکمت‌های اتوبوس چنانچه همنشین المان‌های تصویری می‌شوند، با افزایش جنبه زیباشناختی این وسایل به جذب بیشتر مخاطب انجامیده و کاربرد بیشتر این وسایل را فراهم می‌سازند.

در عصر تغییرات اقلیمی، طراحی شهری پایدار از اهمیت بالایی برخوردار است. این شامل کاهش اثرات محیطی شهرها از طریق کاهش مصرف انرژی، مدیریت پایدار منابع آب و بهبود کیفیت هوا می‌شود (ژویو و همکاران، ۲۰۲۴: ۴۷). طراحی شهری که به خوبی انجام شده باشد، می‌تواند به کاهش انتشار کربن کمک کند و به شهرها اجازه دهد که با بلایای طبیعی بهتر کنار بیایند. ادغام عناصر طبیعی در طراحی شهری، مانند استفاده از گیاهان و آب در اماکن عمومی، به شیوه‌هایی که عملکرد هنری دارند، روند رو به رشدی است (فیلپس و همکاران، ۲۰۲۴: ۲۹). این نوع طراحی، که بر اساس مفهوم بیوفیلیا (عشق به زندگی و زیست‌های زنده) استوار است، به بهبود سلامت روانی و کاهش استرس در محیط‌های شهری کمک می‌کند و در عین حال، فضایی برای تعامل و آموزش در مورد محیط زیست ایجاد می‌کند (ژویو و همکاران، ۲۰۲۳: ۴۹).

در راستای پایداری زیست‌محیطی، طراحی شهری هنری تمرکز بیشتری بر ادغام عناصر طبیعی در فضاهای شهری دارد. این شامل خلق فضاهای سبز مثل باغ‌های عمودی، بام‌های سبز، و نصب‌های هنری که از مواد بازیافتی ساخته شده‌اند می‌شود. این تجهیزات نه تنها زیبایی بصری ارائه می‌دهند بلکه کمک می‌کنند تا شهرها در مقابل تغییرات آب و هوایی مقاوم‌تر باشند. طراحی شهری مدرن به دنبال ایجاد فضاهایی است که مردم را به مشارکت جامعه‌ای تشویق می‌کنند (نوقتون، ۲۰۲۲: ۵۲).

هنر محیطی، مانند دیوارهای سبز و باغ‌های عمودی، می‌تواند به افزایش پایداری شهری کمک کند. این طرح‌های هنری که با محیط زیست تعامل دارند، نه تنها به کاهش آثار منفی تغییرات آب و هوایی کمک می‌کنند، بلکه آگاهی را نسبت به اهمیت محیط زیست افزایش می‌دهند و مکان‌هایی برای آموزش و تعامل با طبیعت فراهم می‌آورند. هنر در طراحی شهری نقش مهمی در افزایش کیفیت زندگی، تقویت ارتباطات فرهنگی و اجتماعی، و ارتقاء پایداری محیطی دارد. این موضوع به شهرها امکان می‌دهد که نه تنها به مکان‌هایی برای زندگی، بلکه به فضاهایی برای تجربه و کشف تبدیل شوند (فیدلیسزینا، ۲۰۲۳: ۶۳).

ماهنامه علمی تخصصی پایا شهر

ISSN ۲۹۸۰-۷۷۸۶

فناوری‌های نوین مانند واقعیت افزوده و واقعیت مجازی می‌توانند ابزاری قدرتمند برای افزایش جذابیت و تأثیرگذاری گرافیک محیطی در حوزه محیط زیست باشند. با استفاده از این فناوری‌ها، می‌توان تجربه‌های تعاملی و آموزشی برای مخاطبان ایجاد کرد و آنها را به طور مستقیم با پیامدهای اقدامات زیست‌محیطی و راهکارهای موجود برای حفاظت از کره زمین آشنا کرد.

تعامل و هم‌افزایی در شهر

ماهیت عناصر هنری و گرافیکی به ویژه هنگامی که در فضاهای شهری و در معرض مخاطبان فراگیرتری قرار می‌گیرد، به گونه‌ای است که مرز سنتی بین مخاطب و اثر هنری را برداشته و آنها را در هم می‌آمیزد. آمیزش آثار گرافیک شهری یا مخاطبان از وجوه یا اهمیت این هنر است که باعث تقویت ارتباط و نسبت گرافیک شهری یا فضاهای عمومی که صحنه حیات اجتماعی این مخاطبان به شمار می‌رود، خواهد شد. در واقع عناصر گرافیکی و هنری شهر با جذب طیف وسیعی از گروه‌های اجتماعی، حس هم‌گرایی و تعامل مستقیم شهروندان را با وجود بینش‌ها، احساس‌ها، خواسته‌ها و گرایش‌های مختلف تقویمی کند (وحدت و سجاذزاده، ۱۳۹۵: ۲۸).

طراحی شهری که با توجه به نیازهای مختلف جامعه و با رویکرد پایدار انجام شود، می‌تواند تأثیرات مثبت و دائمی بر شهر و ساکنان آن داشته باشد. همین نیازمند یک دیدگاه جامع و مشارکت فعال شهروندان در فرآیندهای تصمیم‌گیری است تا اطمینان حاصل شود که تمامی جنبه‌های زندگی شهری به شیوه‌ای متعادل و همگرا مورد توجه قرار گیرند. این امر وقتی از دیدگاه هنری بررسی می‌شود، به معنای ایجاد فضاهایی است که به طور همزمان هم کاربردی و هم الهام‌بخش باشند (نوقتون، ۲۰۲۲: ۵۳).

رویکردهای جدید در طراحی شهری هنر را به عنوان یک جزء لاینفک از توسعه شهری در نظر می‌گیرند. به عنوان مثال، نصب آثار هنری مدرن و اینتراکتیو در فضاهای عمومی که نه تنها به عنوان المان‌های تزئینی عمل می‌کنند بلکه به عنوان ابزاری برای افزایش تعامل شهروندان با فضای خود به کار می‌روند. این آثار می‌توانند شامل نصب‌های نوری، مجسمه‌های تعاملی، یا نقاشی‌های دیواری باشند که تعامل بصری ایجاد کرده و تفکر را برانگیزانند (فیلپس و همکاران، ۲۰۲۴: ۳۳).

استفاده از فناوری‌های دیجیتال و ابزارهای اینتراکتیو در طراحی شهری به تقویت بُعد تجربی فضاها کمک می‌کند. نمونه‌هایی از این رویکرد شامل نصب‌های دائمی هوشمند که واکنش‌های نوری یا صوتی به حضور انسان ارائه می‌دهند، یا استفاده از واقعیت افزوده برای ایجاد تجربه‌های چندبُعدی که تاریخ و فرهنگ محلی را با تکنولوژی ترکیب می‌کنند. طراحی شهری مدرن به سمت ایجاد فضاهایی می‌رود که قابلیت تغییر کاربری و تطبیق با نیازهای مختلف را دارند. به عنوان مثال، میدان‌ها و پارک‌هایی که در طول روز به عنوان مکان‌های استراحت و در طول شب به عنوان مراکز فعالیت‌های فرهنگی و اجتماعی عمل می‌کنند. این انعطاف‌پذیری به شهروندان امکان می‌دهد تا فضاهای شهری را به شکل فعالانه‌تری در اختیار بگیرند و برای اهداف متعدد مورد استفاده قرار دهند. در طراحی شهری هنری جدید، تأکید زیادی بر تعامل و هم‌افزایی بین بخش‌های مختلف شهری می‌شود. این به معنای طراحی فضاهایی است که نه تنها به عنوان مکان‌های عبور و مرور کاربرد دارند، بلکه به عنوان محل‌هایی برای تجمع، فعالیت‌های فرهنگی و اجتماعی عمل می‌کنند (نوقتون، ۲۰۲۲: ۵۶).

استفاده از واقعیت افزوده و واقعیت مجازی در طراحی شهری به طور فزاینده‌ای مورد توجه قرار گرفته است. این تکنولوژی‌ها امکان می‌دهند که تجربیات فضایی و هنری متفاوت و غنی‌تری ارائه شوند، که می‌توانند تعاملات شهری را به طور کامل دگرگون سازند. به عنوان مثال، نمایشگاه‌های هنری مجازی که در فضاهای عمومی شهری قابل دسترسی هستند، می‌توانند افراد را به کشف و تجربه فرم‌های جدید هنری تشویق کنند. این فضاها با دعوت از شهروندان به مشارکت فعال، به محل‌هایی برای برقراری ارتباط و تبادل فرهنگی تبدیل می‌شوند. این تحولات نشان‌دهنده تغییر نگرشی است که در آن طراحی شهری نه تنها به ساخت فضاهای کاربردی می‌پردازد، بلکه به فرآیند خلق فضاهایی می‌پردازد که عمیقاً با تجربیات زیباشناختی و عاطفی شهروندان پیوند خورده‌اند. این رویکرد به طور فزاینده‌ای بر اهمیت مشارکت جامعه و ادغام هنر در زندگی روزمره تأکید دارد و

ماهنامه علمی تخصصی پایا شهر

ISSN ۲۹۸۰-۷۷۸۶

به شکل گیری فضاهای شهری کمک می کند که نه تنها زندگی کردن در آنها لذت بخش است بلکه زندگی را معنادارتر می سازند (ژویو و همکاران، ۲۰۲۳: ۴۴).

مشارکت هر چه بیشتر افراد جامعه در تأثیر ناشی از گرافیک محیطی شهر می تواند به هم افزایی مخاطبان منجر شده از سویی دیگر اهداف دیگری چون شکل گیری هویت شهر و جامعه را محقق سازد.

شکل گیری هویت مخاطب و هویت بصری شهر

اگرچه وجوه متمایز عینیت شهر که شامل عناصر و وجوه فیزیکی تشکیل دهنده شهر و ساختار آنها با یکدیگر است، در ساخت هویت شهر نقشی اساسی ایفا می کنند، اما تصویر ذهنی آن، یعنی وجوه شناختی و عاطفی شکل گرفته حاصل از آن در ذهن نیز از اهمیت اساسی برخوردار بوده و قابل مدیریت است. برای تحقق هویت شهری در ذهن باید این دو بخش از هماهنگی لازم برخوردار بوده و در یک راستا مدیریت شوند (جباری و خضریان، ۱۳۹۶: ۴۸).

این امر در صورت مدیریت صحیح در قالب گرافیک محیطی می تواند برای تحقق امور مختلف کاربرد داشته باشد، درواقع گرافیک محیطی در ارتباط نزدیکی با زندگی روزمره ساکنان است و جاذبه بصری آن نقش اساسی در زندگی شهروندان دارد، می تواند منجر به پایداری (تعامل رابطه انسان و فضای شهری) شود. گرافیک محیطی نزد شهروندان و مخاطبان، حامل معناست به نحوی که تاریخ، فرهنگ، طبیعت و خاطرات جمعی نسل های مختلف را از دیدگاه های متفاوت بیان می کند و به عنوان پدیده ای عینی - ذهنی نزد شهروندان شناخته می شود (کفشچیان، ۱۳۹۱: ۸۷).

از مهم ترین اهداف کلی گرافیک محیطی می توان به مواردی نظری تسهیل در امر ارتباط، ادراک محیط و ایجاد هویت بصری اشاره کرد. گرافیک محیطی به عنوان یکی از شاخه های گرافیک در رسیدن به اهدافی مشخص نقش بسزایی دارد و از جنبه های کاربرد گرافیک محیطی می توان به تحقق و تقویت هویت و همبستگی هرچه بیشتر شهروندان اشاره کرد. برای طراحی هویت بصری شهر، باید درک درستی از هویت و عناصر تشکیل دهنده آن داشت. این امر با همکاری تیمی طراحان گرافیک و بازاریابان و دیگر متخصصان میسر می شود. طراحی شهری می تواند به تقویت پیوندهای اجتماعی کمک کند. فضاهای عمومی مانند میدان ها، بازارها و مکان های فرهنگی به مردم این فرصت را می دهند که دور هم جمع شوند، برنامه های فرهنگی برگزار کنند و به اشتراک گذاری تجربیات خود بپردازند. این امر به تقویت هویت محلی و احساس تعلق خاطر در میان ساکنان کمک می کند.

عناصر گرافیکی در سطح شهر می توانند از مهم ترین عناصر در بازتاب ارزش های فرهنگی یک جامعه در قالب نمادین باشند. برای این منظور استفاده از المان های تصویری مختص یک فرهنگ یا اجتماع از جمله حروف، رنگ، نقشمایه ها، فرم ها و دیگر عناصر بصری در چارچوب ارزش های فرهنگی آن جامعه، می تواند به تقویت هویت مخاطبان و احساس وابستگی هرچه بیشتر به فرهنگ و اجتماع بینجامد.

در توسعه جدیدترین رویکردهای طراحی شهری با دیدگاه هنری، مفاهیمی نوآورانه و پیشرفته تر مطرح شده اند که تلاش دارند تا فضاهای شهری را به تجربیاتی دگرگون کننده و همه جانبه تبدیل کنند. این تحولات شامل استفاده از تکنولوژی های پیشرفته، توجه به پایداری زیست محیطی، و افزایش تعاملات اجتماعی در فضاهای عمومی است. تکنولوژی های نوین مانند واقعیت مجازی و واقعیت افزوده در حال بازتعریف نحوه تجربه فضاهای شهری هستند (فیلیس و همکاران، ۲۰۲۴: ۲۸). این تکنولوژی ها امکان می دهند که فضاهای معمولی، تبدیل به محیط هایی دینامیک و تعاملی شوند که کاربران می توانند در آنها اطلاعات مرتبط با مکان، تاریخ، و فرهنگ را به صورت لایه های دیجیتالی تجربه کنند. به عنوان مثال، بازدیدکنندگان می توانند با اسکن کردن یک مجسمه تاریخی از طریق اپلیکیشن های موبایلی، داستان ها و رویدادهای مرتبط با آن مجسمه را کشف کنند.

همان طور که ذکر شد هنر در طراحی شهری می تواند نمایانگر هویت فرهنگی و تاریخی یک جامعه باشد. استفاده از المان های هنری که بازتاب دهنده فرهنگ، تاریخ و ارزش های محلی هستند، می تواند به ایجاد احساس تعلق خاطر قوی تری در بین

ماهنامه علمی تخصصی پایا شهر

ISSN ۲۹۸۰-۷۷۸۶

شهروندان کمک کند و تاریخ و فرهنگ یک منطقه را زنده نگه دارد. طراحی شهری که با هنر تلفیق شده، از پتانسیل عظیمی برخوردار است تا تأثیراتی دوربرد بر توسعه فرهنگی و اجتماعی شهرها داشته باشد. این رویکرد نوآورانه به توسعه شهری، کیفیت زندگی را بهبود بخشیده و فضاهای شهری را به صحنه‌هایی برای بیان خلاقیت و تعامل انسانی تبدیل می‌کند. هنر در طراحی شهری می‌تواند به ترویج تنوع فرهنگی و شمولیت اجتماعی کمک کند (ژویو و همکاران، ۲۰۲۳: ۴۵). از طریق نصب‌های هنری که داستان‌ها و تجربیات متنوع اقشار مختلف جامعه را به تصویر می‌کشند، فضاهای عمومی می‌توانند به مکان‌هایی تبدیل شوند که حس تعلق و درک متقابل بین افراد مختلف را تقویت کنند. این امر می‌تواند به کاهش احساس بیگانگی و تقویت احساس امنیت و اعتماد در میان شهروندان کمک کند. فضاهای شهری هنرمندانه طراحی شده، می‌توانند تأثیرات مثبتی بر سلامت روانی و احساس عمومی خوشبختی داشته باشند. محیط‌های زیبا و خلاقانه به تقویت روحیه و کاهش استرس کمک کرده و فرصت‌هایی برای استراحت و تفکر ارائه می‌دهند. به عنوان مثال، باغ‌های هنری و دیوارهای نقاشی شده می‌توانند به عنوان عناصری برای تسکین در نظر گرفته شوند که باعث بهبود حال عمومی و افزایش انرژی مثبت در فضاهای شهری می‌شوند. همین موارد می‌توانند به وابستگی هر چه بیشتر مخاطبان و شهروندان به محیط شهری و ارتقای تعلق خاطر به فرهنگ بومی شهروند در نتیجه گرافیک محیطی آن شهر را منجر شود.

احساس هویت یا احساس این همانی انسان با فضا و محیط خویش، یکی از روش‌ها و فرایندهای تأثیر محیط بر انسان است که هویت خویش را در هویت محیط شهری جستجو می‌کند. به عبارت دیگر هویت محیط را هویت خویش می‌پندارد. در راستای همین توجه به اشاعه فرهنگی در قالب گرافیک محیطی شهر، استفاده از المان‌های مختص برای هر شهر با گذشت زمان به نشانه‌های شاخص شهر مبدل گشته و هویت بصری شهر با گذشت زمان شکل می‌گیرد.

نتیجه‌گیری

طراحی شهری که با هنر ترکیب می‌شود، نه تنها منظره شهری را زیبا می‌کند بلکه به ارتقای کیفیت زندگی شهری و تقویت پویایی‌های اجتماعی و فرهنگی کمک شایانی می‌کند. هنر در طراحی شهری ابعاد متعددی دارد که می‌تواند تأثیرات عمیق و دائمی بر جامعه داشته باشد. هنر به طور مؤثری زیبایی‌شناسی شهرها را ارتقا داده و فضاهای شهری را به مکان‌هایی دعوت‌کننده و الهام‌بخش تبدیل می‌کند که در آن‌ها ساکنین و بازدیدکنندگان احساس خوشایندی تجربه می‌کنند. هنر می‌تواند نقش محوری در ایجاد فضاهای عمومی داشته باشد که مردم را به تعامل و مشارکت جمعی ترغیب می‌کند. این فضاها می‌توانند به تقویت همبستگی اجتماعی و افزایش احساس تعلق خاطر کمک کنند. هنر در طراحی شهری می‌تواند فرهنگ، تاریخ و ارزش‌های یک جامعه را منعکس و حفظ کند. این المان‌های هنری به عنوان ابزاری برای آموزش و افزایش آگاهی نسبت به میراث فرهنگی عمل می‌کنند. ادغام هنر با پایداری محیطی، مانند باغ‌های عمودی و دیوارهای سبز، نه تنها به بهبود شرایط زیست‌محیطی کمک می‌کند، بلکه می‌تواند محرکی برای نوآوری و رشد اقتصادی باشد. هنر در فضاهای عمومی می‌تواند به افزایش گردشگری و تقویت تجارت محلی نیز کمک کند. محیط‌های شهری که با دقت و با استفاده از هنر طراحی شده‌اند، می‌توانند تأثیر مثبتی بر سلامت روانی و فیزیکی شهروندان، به ویژه در کاهش استرس و ارتقاء احساس خوشبختی داشته باشند.

هنر در طراحی شهری نه تنها محیط را زیبا می‌کند بلکه عمیقاً به ارتقاء سلامت و رفاه شهروندان کمک می‌کند. این تأثیرات عمیق و چندوجهی نه تنها به عنوان ارتقاء زیبایی بلکه به عنوان محرک‌های تغییر اجتماعی و فرهنگی عمل می‌کنند. ادغام هنر در فضاهای شهری می‌تواند به شکل‌گیری تعاملات اجتماعی فعال و تقویت هویت محلی کمک کند، و در نتیجه، افزایش تعهد و مشارکت شهروندان را در پروژه‌های شهری به همراه داشته باشد. هنر در طراحی شهری نقش مهمی در بهبود روحیه و سلامت روانی شهروندان ایفا می‌کند. المان‌های هنری مانند نقاشی‌های دیواری، مجسمه‌ها و نورپردازی‌های هنری می‌توانند فضاهای شهری را تبدیل به مکان‌هایی برای تفکر و استراحت کنند، که این خود به کاهش استرس و افزایش کیفیت زندگی

کمک می‌کند. هنر به عنوان یک عامل مهم در جذب گردشگر و سرمایه‌گذار عمل می‌کند. فضاهای شهری جذاب و هنری می‌توانند به عنوان نقاط کشش برای بازدیدکنندگان داخلی و خارجی عمل کنند، که این امر به تقویت اقتصاد محلی و ایجاد فرصت‌های شغلی جدید می‌انجامد. هنر در طراحی شهری می‌تواند به عنوان ابزاری برای تقویت دیپلماسی شهری عمل کند، به ویژه در شهرهایی که به دنبال تعریف یا بازتعریف برند خود هستند. فضاهای هنری بیانگر خلاقیت و نوآوری یک شهر هستند و می‌توانند به جذب سرمایه‌های فکری و مالی کمک کنند. هنر در فضاهای عمومی می‌تواند نقش مهمی در آموزش و پرورش افراد داشته باشد. پروژه‌های هنری که موضوعاتی مانند تاریخ محلی، محیط زیست یا مسائل اجتماعی را مورد بررسی قرار می‌دهند، می‌توانند به عنوان ابزارهای آموزشی عمل کنند و آگاهی عمومی را افزایش دهند. ادغام هنر در طراحی شهری نه تنها به ایجاد فضاهای زیبا و دلپذیر می‌انجامد، بلکه به تقویت بنیادهای اجتماعی، فرهنگی و اقتصادی شهرها کمک می‌کند. این رویکرد به ایجاد محیط‌هایی کمک می‌کند که نه تنها برای زندگی مناسب هستند، بلکه به مکان‌هایی برای تعامل، یادگیری و خلاقیت تبدیل می‌شوند.

مراجع

- ۱- جباری، صداقت و خضریان، سیمین، هویت بصری شهر در حیطه طراحی گرافیک، نشریه هنرهای زیبا- هنرهای تجسمی، شماره ۷۱، صص ۴۷-۵۶، ۱۳۹۶
- ۲- حسنی اصفهانی، مینو، گردشگری و نمادهای شهری، ایرانا، شماره ۲۸، ص ۳۹، آذر و دی ۱۳۸۸
- ۳- طبیبیان، منوچهر و مولوی، میر جلال، بررسی نقش زیباسازی و ارتقای محیط بر سر زندگی شهری، نمونه موردی باغ شهر تاریخی مراغه، معماری و شهرسازی آرمان شهر، شماره ۱۷، صص ۲۶۲-۲۶۹، ۱۳۹۸
- ۴- کفشچیان مقدم، اصغر و مظفری خواه، زینب، قابلیت هنر کمینه در گرافیک محیطی شهری با تأکید بر نمونه‌های دیوارنگاره‌های شهر ایران، نگره، شماره ۲۲، صص ۱۰۲-۸۴، ۱۳۹۱
- ۵- مبهوت، محمدرضا و پیرزاده، رقیه و نوروزی، محمدرضا، بررسی نقش دیوارنگاری‌ها و نقاشی‌های دیواری در هویت شهری، مقاله کنفرانسی، اولین کنفرانس ملی پژوهش‌های کاربردی در علوم و مهندسی، ۱۳۹۶
- ۶- متولی، مسعود، بررسی و سنجش کیفیت زیبایی در منظر شهر بر اساس مفهوم دیدگاه‌های متوالی، آرمانشهر، شماره ۵، صص ۱۳۹-۱۲۳
- ۷- وحدت، سلمان و سجادزاده، محسن، بررسی و ارزیابی نقش هنر شهری در افزایش میزان حضورپذیری فضاهای عمومی با تأکید بر گرافیک شهری نمونه موردی پارک مردم همدان، نشریه پژوهش هنر دانشگاه هنر اصفهان، شماره ۱۱، صص ۳۸-۲۵، ۱۳۹۵
- ۸- Andraws, F. (۲۰۲۰). The role of art in applying urban design theories using design systems. *International Design Journal*, ۱۰(۱), ۸۳-۹۲.
- ۹- Hayes, B., Kamrowska-Zaluska, D., Petrovski, A., & Jiménez-Pulido, C. (۲۰۲۱). State of the art in open platforms for collaborative Urban Design and sharing of resources in districts and cities. *Sustainability*, ۱۳(۹), ۴۸-۷۵.
- ۱۰- Münster, S., Georgi, C., Heijne, K., Klamert, K., Noennig, J. R., Pump, M., ... & Van Der Meer, H. (۲۰۱۷). How to involve inhabitants in urban design planning by using digital tools? An overview on a state of the art, key challenges and promising approaches. *Procedia Computer Science*, ۱۱۲, ۷۳-۸۵.
- ۱۱- Naughton, L. A. (۲۰۲۲). *The Walkable Neighborhood and Public Art Testing a Method for Objectively Measuring a Perceptual Urban Design Quality* (Doctoral dissertation, Tufts University).
- ۱۲- Phillips, C., Jiao, J., & Clubb, E. (۲۰۲۴). Testing the Capability of AI Art Tools for Urban Design. *IEEE Computer Graphics and Applications*.
- ۱۳- Pidlisna, O., Simonova, A., Ivanova, N., Bondarenko, V., & Yesipov, A. (۲۰۲۳). Harmonisation of the urban environment by means of visual art, lighting design, and architecture. *Acta Scientiarum Polonorum Administratio Locorum*, ۲۲(۱), ۵۹-۷۲.

ماهنامه علمی تخصصی پایا شهر

ISSN ۲۹۸۰-۷۷۸۶

- ۱۴- Shannon, B. (۲۰۱۹). Urban Design and Public Art on Instagram. In *The New Companion to Urban Design* (pp. ۶۵-۷۳). Routledge.
- ۱۵- Xiong, Y., Liu, T., Qin, Y., & Chen, H. (۲۰۲۴). A Scientometric Examination on Performance-Driven Optimization in Urban Block Design Research: State of the Art and Future Perspectives. *Buildings*, ۱۴(۲), ۴۰-۵۸.
- ۱۶- Zhuoyu, G. (۲۰۲۳). The Relationship between Urban Public Space Reconstruction and Environmental Art Design. *Journal of Civil Engineering and Urban Planning*, ۵(۹), ۴۹-۵۳.